

Володимир Грабовський, Єжи Станкевич

АНДЖЕЮ НІКОДЕМОВИЧУ – 90 ЛІТ

19 червня 2015 року у Варшаві в час ювілейного Всезагального з'їзду Спілки композиторів Польщі (з нагоди 70-річчя) композитор Анджей Нікодемівич був відзначений званням Гонорового (Почесного) члена Спілки. Для українських музикантів ім'я А. Нікодемівича є досить відомим: старше покоління чудово пам'ятає цю інтелігентну і непохитну у своїх переконаннях людину, викладача Львівської консерваторії. У травні цього року отримую листа від голови Краківського відділення СКП Єжи Станкевича, де він із захопленням повідомляє про зазначену вище подію. Музиколог, доктор honoris causa ЛНМА, НМАУ у Києві проф. Єжи Станкевич, звичайно, добре обізнаний з життєвими обставинами та творчістю старшого колеги Анджея Нікодемівича, якому в січні виповнилося 90 років. Є. Станкевич звернувся з проханням (також до проф. Стефанії Павлишин) надати уточнену інформацію, особливо про драматичні роки тоталітарної доби і як вони відбилися на долі славного композитора, тісно пов'язаного не тільки зі Львовом, польською традицією, але й з українським музичним життям взагалі. Пригадую, як зустрічалися і зворушливо спілкувалися з композитором у Львові – вже в роки відновленої нашої незалежності – Леонід Грабовський і Валентин Сильвестров. Є. Станкевич з честью виконав доручену йому місію й успішно виголосив у Варшаві текст лаудаційної промови. Подаючи життєпис композитора, він скрупульозно, не минаючи гострих моментів, повідомляє про львівські «епізоди», дотичні до польської й української культур.



Пендерецький, Станкевич, Нікодемівич

До слова, радісна розповідь про «входження» на вежу ратуші в Дрогобичі може мати доповнення: справді так склалося, що разом з Анджеєм Нікодемівичем та іншими діячами польської музики, на вежу піднялися проф. С. Павлишин і композитор Л. Грабовський, що відбулося ясного осіннього пополудня 10 жовтня 2010 року. Свого часу, і також 2010 року, у літературно-мистецькому часописі *Akcent* (Люблін) був опублікований мій розлогий нарис про А. Нікодемівича під назвою «Portret artysty na jasnym tle», де чимало цікавого з уст композитора, зокрема про його спілкування і співпрацю з українськими музикантами у Львові.

У житті А. Нікодемівича тло, тобто обставини буття, не були ясними і легкими, але треба відзначити, що композитор по-християнськи простив усім тим недобррозичливцям, що його цькували й переслідували у Львові, піддавшись тиску тоталітарного режиму. Та має рацію проф. Станкевич, коли стверджує про його незламність, віру, доброту та відданість творчості.

Володимир Грабовський

* * *

***Лаудація для професора Анджея Нікодемівича,
виголошена проф. Єжи Станкевичем на врочистості надання звання
Гонорового (Почесного) Члена на ювілейному Всезагальному з'їзді
до 70-річчя Спільки польських композиторів у Варшаві 19 червня 2015 року***

Шановний Пане Почесний Голово, шановні Панство, дорогі Колежанки і Колеги, шановний Голово і Господарю цієї урочистості, шановний Пане Професоре!

Мені випала честь взяти участь у почесному представленні постаті проф. Анджея Нікодемівича, одного зі старійшин Спільки польських композиторів, її члена від 1980 року; здається, що запізнилої дати, але дуже значної у життєписі композитора. Незабутня Кристина Мошуманська-Назар говорить про значення «львівських генів творчої особистості». Дійсно, щось особливе вирізняє всіх цих людей зі Львова, що також належать до нашого середовища: Кристина Мошуманська-Назар, Войцех Кілар, Анджей Курилевич, Богуслав Шеффер, Гелена Дуніч-Нівінська та багато інших.

Про особливий характер і духовну формацію цих людей та їхній героїзм, силу і самовідданість написано багато. Завжди залишилися вірні своєму місту та його традиціям навіть у часи, коли сама назва міста була «шкідливою».

«Я львів'янин і залишуся львів'янином до смерті. Тут нічого не зміниться, люди й народи – це не шафа, яку пересувають з кута в кут. Нещодавно мене запитали: чим є Львів для мене. Відповів коротко: Батьківщиною», – задекларував Станіслав Лем.

«Про Львів говорилося, що це «веселе місто». Це також є правдою, аж до часу війни там панували відвертість і веселість. Люди були зичливі, чудова мішанина: поляки, українці, євреї. Це була Європа, лише східна, але набагато тепліша і більш людська», – пригадує Богуслав Шеффер.

Анджей Нікодемівич народився 2 січня 1925 року в домі на вулиці Здров'є (біля фабрики мінеральних вод «Zdrowie») в родині польсько-вірменсько-українських коренів. У 1938 році родина переїхала на вулицю Анджея Потоцького, 76 (тепер вул. ген. Чупринки) до нової триповерхової кам'яниці, яку запроєктував у стилі функціоналізму і вибудував його батько Мар'ян Нікодемівич, інженер-архітектор, що вписався в когарту львівських архітекторів, які надали улюбленому місту над Полтвою неповторного урбаністичного вигляду.

«Я мав щасливе дитинство, – пригадує Анджей Нікодемівич, – у домі панувала дуже добра атмосфера, яку творили батько й мати, яка займалася тільки родиною і вихованням трьох синів (Євгеніуша, Александра і Анджея)». У 1932 році розпочалась музична освіта навчанням гри на фортеп'яно в Надії Біленької-

Лавровської, а пізніше у відомого львівського п'яніста Романа Савицького. Навчається в IV Класичній гімназії, до якої належали також Корнель Макушинський та Ян Парандовський. Коли мав 14 років – вибухнула війна, яка не тільки перервала науку музики, але й цілковито зруйнувала життя й долі львів'ян.

На Львів насунулися дві трагічні окупації: більшовицька, що давала знати про невідомий раніше вимір сталінізму, водночас із вивезенням до Сибіру, і друга – гітлерівська. На щастя родина Нікодемівичів уціліла. В 1941 році їх примусили покинути дім, який зайняли німці. Щоб перетривати окупацію, Анджей відвідував ремісничу школу, вивчаючи фах слюсаря, а пізніше впродовж двох років був у хімічній школі. Для того, щоб отримати документ, що оберігав би від вуличних облав і вивезення до Німеччини, Анджей Нікодемівич зголосився до відомого Інституту досліджень плямистого тифу і вірусів проф. Рудольфа Вейгля, де опинився серед тих, що були годувальниками здорових вошей для продукування щеплень проти плямистого тифу на зрослі потеби окупанта. Це був особливий гурт людей, головно представників інтелігенції, науки, культури і руху опору, серед яких знаходилися також Збігнев Герберт, Єжи Габеля, Тадеуш Махль, Збігнев Шимонович, Александер Франчеківч – називаю тільки близькі нам імена.

У 1944 році, після повторного входження советів до Львова, Нікодемівич продовжує хімічні студії у Львівській Політехніці, які припиняє по двох роках на користь музики. Одночасно вступає до Львівської державної консерваторії ім. Миколи Лисенка на композиторський факультет, де навчається під керівництвом Адама Солтиса і завершує 1950 року. 1948 паралельно розпочинає навчатися на фортеп'яно у Тадеуша Маєрського і закінчує 1955 року. Під час першої советської окупації розпочав також працю як органіст у Сестер Босих Кармеліток, яку згодом у 1947–1950 рр. провадив у родинній парафії костелу св. Марії Магдалени (і продовжував аж до закриття костелу советською владою у 1961 році і перетворенням його в «Органний зал»).

Після започаткування в 1945 році т. зв. репатріацій зі Львова виїхала переважна більшість поляків. Залишилися нечисленні родини, такі як колежанка з навчання, п'яністка Марія Тарнавецька, що стала професором консерваторії і дотепер із сестрою мешкає у Львові. На початку 50-х років батько родини Нікодемівичів приймає болісне рішення про остаточність виїзду зі Львова. Розпочинає дії, що могли б завершитися позитивно. Однак важка хвороба батька та його смерть у 1952 році обірвали плани про виїзд до Польщі.

Важливо, що Анджей Нікодемівич отримує працю в рідній Львівській консерваторії ще перед закінченням навчання. Від 1951 року стає керівником кабінету історії музики, а через п'ять років починає викладати теорію, композицію і фортеп'яно. Нікодемівичі мешкали у власному будинку по вулиці А. Потоцького. Здавалося тоді, що все вдало складеться. Анджей Нікодемівич створює родину – одружується з Казимирою з дому Грабовска, з'являються на світ діти Малгожата і Ян.

Щораз ширше здобуває визнання як композитор. Його ранні твори виявляють неоромантичні риси та впливи Скрябіна і Шимановського, які наводить біограф композитора Маріюш Дубай. Від *Шести малих етюдів* для фортеп'яно в 1958 році починається його етап зацікавлення новими композиторськими техніками, серед яких домінує додекафонія і сонористика, властиві польській композиторській

школі. 1961 року отримує III нагороду за *Поему* для скрипки і фортеп'яно на високо авторитетному в Радянському Союзі Всесоюзному композиторському конкурсі у Москві. У повідомленнях, які зі Львова надсилає до журналу «Ruch muzyczny» проф. Стефанія Павлишин, зазначено, що постать Нікодемівича є постійно центральною серед «молодих талантів композиторів зі Львова».

Однак студії, що відбувалися «під політичним ганебним стовпом декрету Жданова про формалізм», не були легкими до подолання і тільки глибоке порозуміння з професором Адамом Солтисом надало їм важливий сенс. Солтис як поляк був усунений советською владою з посади ректора (її обійняв Василь Барвінський), та він продовжував провадити диригентуру й композицію. «Мене боліло, що всі сучасніші композиції потрапляли під сувору критику як антиполітичні... Я мав схильність до сучасних впливів, але проф. Солтис завжди намагався дипломатично оборонити мене перед атаками критики», – пригадує Нікодемівич.

Під кінець 60-х років почала посилюватися хвиля нових політичних репресій. Відповідні органи виявили, що діти Анджея Нікодемівича не були вписані до піонерів і комсомолу, і цей факт став приводом до політичних звинувачень та думки, що Нікодемівич не повинен працювати як викладач, бо не зможе виховувати радянську молодь у душі комунізму. Тут потрібно взяти до уваги всю складність ситуації, в якій жив поляк, і який був у той час громадянином Радянського Союзу.

Атмосфера ставала щоразу більш напруженою. А. Нікодемівич не приховував, що є віруючою особою і відвідує костел. Підстав для висунення закидів та усунення з праці не бракувало. І влада використала сприятливу формальну ситуацію. Кожен педагог закладу щоп'ять років мусив продовжувати угоду про працю, беручи участь у конкурсі на виконувану посаду, що для професорів загалом було звичайною формальністю. У випадку професора Нікодемівича, який 6 років був на посаді доцента, це вже не було формальністю; політична влада на партійних зборах в кінці 1972–1973 навчального року усунула його з роботи. Тривалість праці у консерваторії від 1951 року тривала цілих 22 роки. Серед учнів А. Нікодемівича виявилось багато українських та російських студентів, між іншим, Алім Хакімович Батршин, Роман Коротін, Йосиф Тадлер, частково Альфред Шраєр з Дрогобича (останній, хто знав Бруно Шульца) та причетний сьогодні до чільних українських композиторів середнього покоління Юрій Ланюк, який працює у Львівській музичній академії і відомий також у Кракові та у Варшаві.

Професор Нікодемівич так підсумував своє становище: «Це не був для мене моральний удар. Насправді навпаки. Я мав ту сатисфакцію, що не зламався і зумів залишитися при своїх переконаннях».

Наступили важкі роки без праці і засобів до життя, з опорою на приватні лекції. Особа під цензурою втрачала всякі права публічної діяльності, компонувати можна було тільки для себе, твори не могли бути виконані. У випадку А. Нікодемівича було знищено також записи його музики з фондів Львівського радіо. Єдиною офіційною опорою було продовження розпочатої у 1969 році співпраці з Польським аматорським театром, що користувався величезною популярністю і визнанням, директором якого був Збігнев Хшановський, який успішно керував театром як головним осередком польської культури у Львові і щасливо продовжує цю діяльність дотепер. Для цього театру А. Нікодемівич

написав музику до «Весілля» Висп'янського, вечорів поезії Норвіда, Словацького, також виконував твори Шопена.

Власне тоді, в надзвичайно важкому і похмурому періоді, що тривав сім років, наступило повернення до ідеї розлуки з рідним Львовом і виїзду на постійно до Польщі. Безпосереднім і яким же помічним винуватцем став кс. Мечислав Бжозовський, львів'янин за походженням, згодом ректор Люблінської Митрополічної Духовної Семінарії, що приїздив з Польщі на відвідини з неофіційними доповідями і викладами. Кс. Бжозовський вибудував міст, що уможливив переїзд і поселення у травні 1980 року до Любліна, де дотепер Професор працює і мешкає з донькою Малгожатою (дружина Казимира вже померла).

У Любліні руку подав директор філармонії Адам Натанек, який допоміг Нікодемовичу в отриманні постійної праці та житла. Був прийнятий до праці у двох закладах: Університеті Марії Кюрі-Скłodовської, де отримав посаду професора звичайного і працював до пенсії, та в Інституті музикології Католицького Університету в Любліні.

Важливо підкреслити той факт, що після переїзду до Польщі в 1980 році Анджей Нікодемович зробив візит до Спілки композиторів Польщі у Варшаві і був прийнятий тодішнім головою Яном Стеншевським. У результаті Вітольд Люто-славський підготував рекомендаційний лист на підтримку Анджея Нікодемовича в турботі про добрий початок і стабілізацію життя в Любліні.

Минуло 35 років. Анджей Нікодемович не шукав довго свого нового місця, швидко увійшов до польського музичного життя, став одним з найвидатніших сучасних композиторів релігійної музики. Те, що в останні роки у Львові був змушений ховати до шухляди, розцвіло після переїзду до Польщі. Число кантат наблизилося до 50, а фортеп'яних концертів створив сім. Кантатою *Słysz, Boże, wołanie moje* в інтерпретації Ядвіги Раппе та Адама Натанка захоплювався Богдан Поцей: «Псалом Нікодемовича – цілісна композиція, ясна, інтенсивна в експресії; релігійна лірика пристрасна і чиста, в якій глибокий релігійний досвід перетворюється в довершену музичну форму. Твір великої досконалості, видно, що йому передувала поважна і довга праця власне духовної музики».

«Варшавська осінь» представила новаторський твір *Sonopita* для віолончелі соло і згадану вище кантату. Правління Спілки польських композиторів у серії концертів «Портрети» дає репрезентативний огляд камералістики, "Міжнародні Дні музики Краківських композиторів" програмують три концерти, в тому *Шість медитацій* у виконанні львівського п'яніста Йозефа Ерміна. А ще «Познанська весна», «Wratislavia Cantans», «Gaude Mater» і катовицький «Фестиваль прем'єр» (*V фортеп'яний концерт, Per Tromba ed archi*). Звичайно, найбільш присутній Анджей Нікодемович стає в Любліні, в середовищі, до якого входить у природний спосіб і очолює його, займаючи посаду голови Люблінського відділення СКП від початку 1989 року й будучи почесним головою Фундації «Muzyka Kresów». Регулярні виконання відбуваються на фестивалі *Акорд*. А потреба ще ширшої в останні роки презентації музики й особистості Анджея Нікодемовича у контексті польської музики і європейської культури ведуть до заклику Музичного товариства ім. Генрика Венявського у Любліні і пані голови Тереси Марії Ксенської-Фольгер нового музичного фестивалю, присвяченого його особі – «Анджей

Нікодемівич – Час і Звук, третя акція відбулася у минулому році, а четверта запланована на вересень 2015 року.

Здобуток – нагорода медаллю *Gloria Artis* від Міністра культури і Національної спадщини. У 2000 році Анджей Нікодемівич отримує нагороду СКП, а також медаль Святого Отця Івана Павла II *Pro Ecclesia et Pontifice*, нагороду *Angelus* і титул Почесного громадянина Любліна (2010), поруч Юлії Гартвіг, Ріти Гомбровіч і Нормана Дейвіса.

Про свого професора не забуває і Львів: «Він був у нас у пошані й любові, з чудовою, відвертою натурою, шляхетністю і почуттям гумору. Був добрим колегою і педагогом, однаково трактуючи студентів різних національностей. Тому горнулися до нього не тільки композитори, але й люди подібних поглядів. Звільнено його за авангардовий напрям мислення і релігійні погляди», – цих кілька споминів надсилає на сьогоднішню врочистість проф. Стефанія Павлишин зі Львова. Українські фестивалі у Києві та у Львові (особливо *Контрасти*) часто виконують його твори. Львівська музична академія надає у 2003 році Нікодемівичу титул *Profesor honoris causa*, а український культурологічний часопис «І» – нагороду *Za intelektualnu відвагу*. Пам'ятним був ювілей 85-річчя Професора у Львівській філармонії, в якому я мав приємність брати участь. Поєднаний з виїздом до Дрогобича, де ювіляр був урочисто прийнятий у Ратуші, яка була витвором у 1929 році його батька, архітектора Мар'яна Нікодемівича. На закінчення гості піднялися по високих сходах на ратушеву вежу, щоби подивуватися панорамою музичного міста Бруно Шульца, а провадив їх сам Анджей Нікодемівич.

Серед останніх композицій Маестро-ювілята, між іншим, є *Скрипковий концерт* і кантата *Via Crucis* для мішаного хору і камерного оркестру. Кс. проф. Іренеуш Павляк стверджує, що «в творчості Нікодемівича велике місце займає тема страждань, болю та навернення. Що більше, композитор акцентує погляд кс. Міхала Геллера, визнаючи, що “хто хоче написати сенсовний твір, мусить сам його вистраждати”». Тому й кс. Міхал Павляк називає Анджая Нікодемівича *compositor dolorosus*.

Марек Дудек, люблінський музиколог, автор «Лексикону композиторів Любліна і Люблінщини (1918–2010)», оглядач творчості Анджая Нікодемівича, зауважує: «з його музики виринає передовсім присутність автентичної людини, видатного творця, патріота і гуманіста. Харизматичної особистості, з якої випромінює глибина тиші, спокою і безперервне бажання творення добра. Людини, для якої мистецька активність є формою молитви, способом життя і співвідчуванням Абсолюту».

І ще один український голос – музиколога Володимира Грабовського, просто з Дрогобича: «Гадаю, що Анджей Нікодемівич для тих, хто знає його ближче, є значно більшою особистістю, ніж видатним композитором чи музикантом. Він є для нас моральним авторитетом, чистою людиною, правдивим християнином».

На закінчення підкреслю: ніколи жодні обставини не зламали мистецької, ідейної і життєвої постави Анджая Нікодемівича. Був незламним і залишився вірним польській традиції, вірі, компонованій музиці і собі самому – львів'янин Анджей Нікодемівич є – як місто Львів – *Semper Fidelis!*

З польської переклав і до друку підготував *Володимир Грабовський*